

EMOTSIONAL INTELLEKTNING AKADEMIK BILIMDONLIKKA TA’SIRI

Tovbayeva Mukaddam Safarovna

*ISFT instituti Samarqand filiali “Ijtimoiy gumanitar fanlar” kafedrası v.b.
dotsenti*

Axmatova Zilola Egamkulovna

Qarshi davlat universiteti tayanch doktoranti

zilolaaxmatova573@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada hissiy intellektning (EQ) zamonaviy ta’lim jarayonidagi o‘rni, uning akademik bilimdonlikka, ya’ni o‘quvchilarning bilimni o‘zlashtirish, mustaqil fikrlash, motivatsiya darajasi va stressga bardoshlilikiga qanday ta’sir ko‘rsatishi keng yoritilgan. Maqolada hissiy intellektning nazariy asoslari, psixologik jihatlar, turli tadqiqotlar natijalari hamda amaliy takliflar muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: hissiy intellekt, akademik bilimdonlik, o‘quv motivatsiyasi, o‘z-o‘zini boshqarish, empatiya.

Аннотация. В статье подробно представлена роль эмоционального интеллекта (EQ) в современном образовательном процессе и его влияние на академическую грамотность, то есть на усвоение знаний студентами, самостоятельность мышления, уровень мотивации и стрессоустойчивость. В статье рассматриваются теоретические основы эмоционального интеллекта, психологические аспекты, результаты различных исследований и практические предложения.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, академическая грамотность, мотивация к обучению, самоуправление, эмпатия.

Abstract. The article presents in detail the role of emotional intelligence (EQ) in the modern educational process and its impact on academic literacy, that is, on the acquisition of knowledge by students, independence of thinking, level of motivation and stress resistance. The article examines the theoretical foundations of emotional intelligence, psychological aspects, results of various studies and practical proposals.

Key words: emotional intelligence, academic literacy, motivation for learning,

self-management, empathy.

Ta’lim tizimi rivojlanib borgani sari insonning aqliy salohiyati bilan bir qatorda, hissiy va ijtimoiy ko‘nikmalarining ahamiyati ortib bormoqda. Ko‘pgina zamonaviy psixologlar ta’kidlaydilar: insonning o‘quvdagi muvaffaqiyati faqat IQ bilan emas, balki EQ, ya’ni hissiy intellekti bilan ham belgilanadi. EQ – bu shaxsning o‘z hissiyotlarini va boshqalarning hissiyotlarini anglab, boshqara olish qobiliyatidir. Bugungi kunda bu tushuncha o‘qituvchilar, psixologlar va ta’lim siyosatiga mas’ul shaxslar e’tiborida turibdi.

Hissiy intellekt tushunchasi birinchi bor 1990-yillarda Piter Salovey va Jon Mayer tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan bo‘lib, keyinchalik Daniel Goleman uni ommalashtirdi. P.Salovey va J.Mayer hissiy intellektni quyidagicha ta’riflaydi: bu shaxsning hissiyotlarini anglash, ularni ifodalash, boshqarish va boshqalar bilan munosabatda to‘g‘ri yo‘naltira olish qobiliyati. Bu ko‘nikmalarning har biri o‘quvchining ta’lim olishi, stressga nisbatan munosabati va bilimni qay darajada o‘zlashtirishi bilan bevosita bog‘liq. Akademik bilimdonlik – bu bilimlarni o‘zlashtirish, tahlil qilish, qo‘llash va mustaqil fikrlash qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, yuqori EQ darajasiga ega talabalar quyidagi afzalliklarga ega bo‘lishadi:

- Stressni boshqarish: Imtihonlar va o‘quv bosimi ostida o‘zini bosib olish qobiliyati.
- Motivatsiya: Qiyinchiliklarga qaramay, o‘rganishda davom etish ishtiyoqi.
- Samarali muloqot: O‘qituvchilar va tengdoshlar bilan sog‘lom munosabatlar o‘rnatish.
- Moslashuvchanlik: Turli o‘quv sharoitlariga tezda moslashish.

Masalan, empatiya talabalarni guruhlarda ishlashda samaradorroq qiladi, o‘z-o‘zini boshqarish esa vaqtni to‘g‘ri taqsimlashda yordam beradi. Shu jihatdan, EQ va IQ bir-birini to‘ldiruvchi ikki asosiy omil sifatida qaralishi kerak.

Akademik bilimdonlik keng tushuncha bo‘lib, unga bilimlarni tushunish va yodda saqlash, tahlil va tanqidiy fikrlash, muammoni hal qilish qobiliyati, o‘rganishga bo‘lgan ijobiy munosabat va doimiy izlanish ehtiyoji, o‘quv motivatsiyasi kabilar kiradi. Bu omillar o‘zaro bog‘liq bo‘lib, ularning samarali shakllanishida hissiy intellekt muhim rol o‘ynaydi.

Talabalar ko‘pincha imtihonlar, baholash tizimi, oilaviy bosimlar kabi omillar sababli stress holatida bo‘lishadi. Hissiy intellekti rivojlangan shaxslar bu holatlarga

bardoshliroq bo‘ladi. Masalan, o‘zini boshqarish ko‘nikmasi yuqori bo‘lgan talaba imtihon vaqtida o‘z hissiyotlarini boshqarib, diqqatni savollarga qaratadi. Ichki motivatsiyaga ega bo‘lgan talabalar bilim olishni maqsad sifatida qabul qiladi. Hissiy intellekt bu ichki rag‘batni mustahkamlaydi. Ular qiyinchiliklardan cho‘chimaydi, aksincha, ularni o‘shiga imkon deb biladi. Empatiyaga ega bo‘lgan talabalar o‘qituvchi va guruhdoshlariga nisbatan e‘tiborli bo‘ladi. Bu esa sinfdagi sog‘lom ijtimoiy muhitni yaratadi va akademik hamkorlikni kuchaytiradi. 2000-yillarning boshlarida K.V. Petrides va E. Furnham EI ni ikki toifaga ajratishdi:

Qobiliyat sifatidagi EI (ability EI): bu an’anaviy aql-idrokni baholash psixologiyasiga taalluqli bo‘lib, intellektual testlar va proektiv topshiriqlar orqali o‘lchanadi.

Xarakter sifatidagi EI (trait EI): turli holatlarda barqaror xulqni belgilaydi va savolnomalar orqali aniqlanadi.

Angliyaning Markaziy Lankashir universiteti va Edge Hill universiteti psixologiya fakulteti olimlari EI ning zamonaviy o‘smirlarning o‘zlashtirish darajasiga qanday ta’sir qilishini birgalikda o‘rgandilar. Maqsad - EI ni kognitiv qobiliyat va shaxsiy xususiyat sifatida baholab, bu ko‘rsatkichlar asosida akademik natijalarni bashorat qilishdan iborat edi. Bu jarayonda shaxs tipi (masalan, ekstraversiya yoki nevrotizm) va kognitiv qobiliyatlar nazorat ostiga olindi.

Olingan natijalarga ko‘ra:

Nevrotizm (past o‘zini baholash, xavotir, tushkunlik) - o‘zlashtirishga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Psixotizm (tajovuz, apatiya, impulsivlik) - ham shunday salbiy ta’sir qiladi.

Ekstraversiya - 7-13 yoshda ijobiy, lekin 14 yoshdan keyin salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Shuningdek, **jins farqlari** ham muhim rol o‘ynaydi: o‘g‘il bolalar ko‘pincha qizlarga qaraganda o‘quv vazifalarini yomonroq bajarishadi, garchi IQ darajalari bir xil bo‘lsa ham. Bu holat, ehtimol, o‘g‘il bolalarda EI darajasi past bo‘lishi bilan izohlanadi.

EIning yuqori darajasi o‘quvchilarda xavotir va depressiyani kamaytiradi. Bu ko‘nikma yordamida ular o‘z emotsiyalarini va atrofida tilarning emotsiyalarini yaxshiroq boshqaradi, bu esa ijobiy o‘quv muhitini yaratishga xizmat qiladi. Shuningdek, ular ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi, ya’ni do‘stlar topish, muammolarni hal qilish, hamkorlik qilish qobiliyatlarini kuchaytiradi.

Amerikada o‘tkazilgan bir tadqiqotda 400 talabaning EQ darajasi baholangan va bu natijalar ularning GPA (o‘rtacha baholari) bilan taqqoslangan. Natijada yuqori EQ

ko‘rsatkichlariga ega talabalar yuqori baholarni olganligi aniqlangan. Shunga o‘xshash tajriba Malayziya, Hindiston va Turkiya kabi davlatlarda ham o‘tkazilgan bo‘lib, barcha holatlarda EQ va akademik muvaffaqiyat o‘rtasida ijobiy korrelyatsiya aniqlangan.

Ta’lim dasturlariga EQ ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan mashg‘ulotlar (masalan, hissiyotlar kundaligi, rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish) kiritilishi kerak.

O‘qituvchilar psixologik-pedagogik tayyorgarlikni oshirish orqali talabalar bilan hissiy aloqa o‘rnatish ko‘nikmasini rivojlantirishlari lozim.

Maktab va oliy o‘quv yurtlarida muntazam ravishda psixologik treninglar, stressni kamaytirishga qaratilgan dasturlar yo‘lga qo‘yilishi kerak.

Xulosa qilib aytganda Akademik muvaffaqiyatga erishishda aqliy salohiyat yetarli emas. Hissiy intellekt - bu shaxsning o‘quv jarayonida muvozanat, barqarorlik va o‘zini namoyon qila olishiga xizmat qiluvchi muhim omildir. EQ darajasining oshishi nafaqat bilimni o‘zlashtirishda, balki kasbiy rivojlanishda ham asosiy poydevor bo‘lib xizmat qiladi. Shu bois, ta’limda EQ ga asoslangan yondashuv dolzarb va strategik ahamiyatga egadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Goleman, D. (1995). Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ.
2. Salovey, P., & Mayer, J.D. (1990). Emotional Intelligence.
3. Petrides, K. V., & Furnham, A. (2001). Trait Emotional Intelligence and Academic Performance.
4. Bar-On, R. (2000). Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory (EQ-i).
5. Голякова, А. В. Эмоциональный интеллект как фактор успешности в образовательном процессе / А. В. Голякова - Текст: непосредственный // Психология и образование. - 2021. - № 3 (1). -С. 15–25.
6. Цыбульская, С. С. Влияние эмоционального интеллекта на учебный процесс / С. С. Цыбульская, С. М. Сайдалиева, Г. Р. Сулейманова. - Текст : непосредственный // Молодой ученый. - 2024. - № 49 (548). - С. 342-344. - URL: <https://moluch.ru/archive/548/120092/>